

Dr hab. Robert Tomanek, prof. nzw UE Katowice
Katedra Transportu
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

R E C E N Z J A

pracy doktorskiej mgr. Agaty Jażdżik-Osmólskiej
pod tytułem

**„Wartość ekonomiczna statystycznego życia ludzkiego w aspekcie
bezpieczeństwa ruchu drogowego”**

napisanej pod opieką promotorską dr. hab. Tadeusza Dyra, prof. UTH

1. Ocena założeń badawczych, wkładu naukowego i znaczenia praktycznego pracy

Przedmiotem rozprawy mgr Agaty Jażdżik-Osmólskiej jest problematyka wyceny wartości życia ludzkiego w wypadkach drogowych. Na świecie na drogach giną rocznie dziesiątki tysięcy ludzi, ekonomiczne skutki tych strat szacuje się w zależności od kraju na 1-2% wartości PKB. Dla porównania warto zaznaczyć, że w Polsce, gdzie poziom ten wynosi około 2% jednocześnie nakłady na naukę i szkolnictwo wyższe nie przekraczają 1% PKB, a na obronność państwa dopiero zbliżają się do 2%. Z pewnością konieczne jest przeciwdziałanie powstawaniu takich skutków rozwoju motoryzacji. Inwestowanie w poprawę bezpieczeństwa na drogach nie odbywa się jednak bezwarunkowo – konieczna jest ocena efektywności realizowanych przedsięwzięć. Znaczenie metodyki szacowania ekonomicznych skutków wypadków drogowych jest tu trudne do przecenienia, choć realizacja wyceny, to zadanie złożone ponieważ dotyczy dóbr nierynkowych, co komplikuje rachunek oraz podnosi jego koszty. Ponadto wyniki obliczeń różnią się w zależności od zastosowanych metod i uwarunkowanych nimi czynników. Samo szacowanie wartości życia jest potrzebne nie tylko do prezentacji skutków wypadków, ale przede wszystkim do oceny efektywności rozwiązań poprawiających bezpieczeństwo ruchu drogowego (BRD). Życie ludzkie jest wartością bezcenną, a jednak pomimo takiego stawiania tej kwestii jego wartość jest uwzględniana w obliczaniu nakładów na redukcję ryzyka wypadków, a śmierci ludzi w szczególności. Zmierzenie się ekonomisty z takim wyzwaniem badawczym jest uzasadnione z naukowego, ale także praktycznego punktu widzenia. Dlatego pozytywnie oceniam wybór przedmiotu rozprawy. Jest on aktualny, a jednocześnie nie został jednoznacznie rozwiązany

w nauce, wciąż jest dyskusyjny i stanowi przedmiot badań naukowych oraz wdrożeń praktycznych.

Konstrukcja założeń badawczych oparta została na sformułowaniu problemu badawczego (a w zasadzie dwóch: identyfikacji wpływu czynników rozwoju społeczno-gospodarczego na bezpieczeństwo ruchu drogowego oraz przygotowaniu metody szacowania wartości ekonomicznej życia w wypadkach drogowych), 5 pytań badawczych, celu głównego i 5 cząstkowych oraz tezy i 5 hipotez. Całość oceniam jako poprawną i dojrzałą koncepcję badawczą, zasługującą na wysoką ocenę.

Oryginalność zaprezentowanych badań i ich wkład w rozwój badań naukowych polega na przygotowaniu autorskiej propozycji wyceny życia ludzkiego w warunkach brd (VSL) oraz podjęciu próby opracowania modelu ekonometrycznego szacującego wpływ zidentyfikowanych przez Autorkę istotnych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego na wartość życia. Poza tym nową wartością tworzy pogłębiony przegląd literatury oraz zebranie wiedzy nt. BRD oraz ekonomicznych skutków wypadków drogowych w Polsce. Jednocześnie należy podkreślić duże znaczenie wykonanych badań i ich opisu dla praktyki zarządzania bezpieczeństwem ruchu drogowego – praca daje podstawy do poprawnego szacowania ryzyka oraz kosztów wypadków drogowych.

2. Ocena układu pracy

Rozprawa liczy 283 strony (wliczając w to bibliografię, spisy treści, tabel i rysunków oraz jeden załącznik). Pracę podzielono na 5 rozdziałów.

W pierwszym rozdziale („Zachowania uczestników ruchu drogowego jako przedmiot badań ekonomicznych”) Autorka przedstawiła zachowania uczestników ruchu drogowego w świetle teorii konsumenta. Wyniki badań literaturowych zaprezentowane w tym rozdziale zostały wykorzystane do identyfikacji czynników determinujących ww zachowania i dalej – do przygotowania założeń prowadzonej wyceny VSL. Rozdział w sposób czytelny i prezentuje problem badawczy w świetle dorobku teoretycznego, Doktorantka wykazała się bardzo dobrą umiejętnością korzystania z dorobku naukowego.

Drugi rozdział zatytułowany „Ekonomiczne aspekty bezpieczeństwa w ruchu drogowym”, to kompendium wiedzy o poziomie bezpieczeństwa drogowego w Polsce na tle Europy. Doktorantka wykorzystując dostępne dane statystyczne oraz wyniki badań, w których uczestniczyła prezentuje informacje dotyczące poziomu brd oraz przede wszystkim szacunki ekonomicznych skutków wypadków drogowych, w tym wypadków ze skutkiem

śmiertelnym. W rozdziale zaprezentowano aktualne dane i ich interpretację. Wysoko oceniam sposób przedstawienia danych i formułowania wniosków. Treści zawarte w rozdziale podkreślają znaczenie wyboru tematyki badań i samej dysertacji.

Rozdział trzeci („Wycena wartości statystycznego życia ludzkiego w kontekście wypadków drogowych”) oparto na pogłębionym przeglądzie literatury (głównie zagranicznej). Autorka przedstawia metody wyceny ekonomicznej skutków wypadków śmiertelnych na drogach. W treści przedstawiono klasyfikację metod wyceny ze szczególnym naciskiem na omawianą w dalszej części pracy metodę WTP, której istotą jest oszacowanie skłonności do zapłaty za zmniejszenie (eliminację) ryzyka wypadku śmiertelnego. Zainteresowanie i koncentracja na metodzie WTP, która przedstawiona jest jako alternatywa tzw. metody kapitału ludzkiego (gdzie szacuje się wartość kapitału ludzkiego za pomocą wyceny kosztów poniesionych oraz utraconych korzyści) powodują, że klasyfikacja metod przedstawiona w pkt. 3.3 wydaje się mi nieczytelna. Dość powiedzieć, że WTP przedstawia się jako „rezultat” metod bezpośrednich (s. 100), a potem jako „metody” (tytuł 3.3.2 na s. 110). No i wydaje się, że w ramach „klasyfikacji metod” w kolejnych punktach pomieszczono klasyfikację metod (np. na s. 114 pkt. 3.3.2.1 „Metoda cen hedonicznych” klasyfikowana wcześniej jako metoda pośrednia (s. 100)), a technikę CE przedstawiono jako metodę (s. 118). Niewątpliwie Autorka jest znawcą metod wyceny VSL, jednak w przypadku publikacji koniecznie należy rozdział 3 przeredagować, tak aby nie pozostawiał on takich wątpliwości.

W rozdziale 4 („Wycena wartości statystycznego życia ludzkiego w kontekście wypadków drogowych”) zaprezentowano wyniki badań empirycznych, które posłużyły obliczeniu VSL metodą WTP opracowaną przez Autorkę. Rozdział przedstawia wyniki badań pierwotnych i wycenę wartości życia alternatywną do stosowanej obecnie w Polsce metody kapitału ludzkiego. O ile badania oraz zastosowanie ich wyników jest wkładem badawczym Doktorantki, to już mówienie o autorskim charakterze samej metody (s. 11) wydaje się stwierdzeniem nieco na wyrost. Tym niemniej, na pozytywną ocenę zasługuje sposób prezentacji zebranego materiału empirycznego.

W rozdziale 5 zatytułowanym „Wycena ekonomicznej wartości VSL metodą WTP w aspekcie BRD w Polsce” przedstawiono model ekonometryczny przygotowany przez Doktorantkę, dzięki czemu pokazano wpływ zidentyfikowanych czynników społeczno-gospodarczych na wartość życia ludzkiego rozumianą jako skłonność do zapłaty za redukcję ryzyka w ruchu drogowym (WTP). Model przygotowano na podstawie danych statystycznych z wielu krajów świata. Zebranie tych informacji jest wkładem Autorki w rozwój badań

naukowych z zakresu ekonomiki transportu. Na uznanie zasługuje wykorzystanie metod ilościowych, w tym przypadku modelowania ekonometrycznego w realizacji założonych celów badawczych. Model może mieć zastosowanie praktyczne – pozwala na szacowanie nie tylko wpływy wyodrębnionych czynników, ale przede wszystkim na ocenę nakładów związanych z poprawą BRD.

Układ pracy jest poprawny i zgodny z przyjętymi założeniami badawczymi. Struktura pracy nie budzi zastrzeżeń – w pełni odpowiada nie tylko założeniom badawczym, ale też i logice wywodu mającego na celu zaprezentowanie wyników przeprowadzonych badań. Docenić trzeba też komunikatywność języka zastosowanego w dysertacji. Proponuję jednak rozważenie przed ewentualnym wydaniem fragmentów pracy drukiem - zmian niektórych tytułów: pisanie wprost, a nie z niepotrzebnymi ozdobnikami językowymi typu „w aspekcie” czy „w kontekście”. Język Autorki jest precyzyjny, jednak trzeba o tę precyzję zadbać także w przypadku tytułów, „zawijanie” treści w przywołane wcześniej terminy jest niepotrzebne.

Podsumowując – pozytywnie oceniam układ dysertacji autorstwa mgr. A. Jażdżik-Osmólskiej, jest to dojrzałe opracowanie badawcze o istotnych walorach naukowych i praktycznych.

3. Ocena wykorzystanych metod badawczych

Praca została przygotowana z wykorzystaniem przeglądu literatury, badań marketingowych oraz metod modelowania ekonometrycznego i statystyki. Przegląd literatury obejmuje ponad 230 pozycji, głównie publikacji i raportów źródłowych. Autorka wykazała się dociekliwością i znanstwem w doborze źródeł. Natomiast badania pierwotne przeprowadzono zgodnie z metodologią badań marketingowych na reprezentatywnej próbie ogólnopolskiej i uzupełniono o eksperyment badawczy. Ponadto wykorzystując zebrane dane pierwotne oraz ogólnodostępne dane statystyczne Autorka przeprowadziła analizę istotności związków wybranych czynników i badanego zjawiska (VSL – wartości życia) budując model ekonometryczny.

Na pozytywną ocenę zasługuje warsztat badawczy Autorki oparty na znajomości i umiejętności zastosowania wymienionych metod w nauce – nie ma w pracy „sztuki dla sztuki”, kolejne kroki badawcze służą nakreślonym celom i weryfikacji hipotez badawczych. Tym samym należy uznać, że rozprawa doktorska autorstwa mgr. Agaty Jażdżik-Osmólskiej została przygotowana z wykorzystaniem właściwie dobranych i zastosowanych metod badawczych.

4. Szczegółowe uwagi do treści pracy

Uwagi krytyczne i zawarte poniżej obserwacje poczynione na podstawie lektury opracowania naukowego należy traktować jako wskazówki (czasem dyskusyjne), które mogą przydać się Doktorantce w dalszej pracy badawczej oraz w przygotowaniu fragmentów dysertacji do publikacji (co zalecam). Niewątpliwie przed ewentualną publikacją konieczna będzie jeszcze korekta językowa na poziomie wydawnictwa, co nie oznacza, że Autorka nie powinna wcześniej dokonać samodzielnego przeglądu pracy pod tym kątem.

Kilka zastrzeżeń dot. dysertacji zostało już wyartykułowanych przy okazji oceny założeń badawczych i układu pracy. Poniżej dalsze uwagi i pytania o charakterze szczegółowym (kolejno wg stron):

- odwoływanie się do powszechnych sądów powinno być powiązane z wskazaniem źródeł (s. 42),
- cytowana teoria zachowań transportowych Michona wydaje się być oderwana od innych podejść i zastosowań praktycznych – na czym zatem polega jej przewaga nad innymi teoriami psychologii transportu? (s. 42-46),
- czy faktycznie dopiero w 2003 w Polsce zdefiniowano wypadek? (s. 50),
- na s. 67 zapisano, że „w 2016 roku z winy dzieci-kierowców w wieku 0-6 lat doszło do 14 wypadków, w wyniku których 15 osób zostało rannych, – jest to dla mnie dość niejasne, czy dzieci w tym wieku kierowały pojazdami? Bo dalej mowa jest o dzieciach-kierowcach w wieku pow. 7 lat i to akurat można sobie wyobrazić,
- dlaczego koszty jednostkowe wypadku z ciężko rannymi są wyższe o ok. 10% od wypadku z ofiarami śmiertelnymi (s. 92)? Wszak chodzi o całkowite koszty,
- w tab. 2.5 podano prawdopodobnie złe jednostki, chodzi przecież nie o zł ale mld zł (s. 93),
- odwołania do „szacunków” powinno pokazywać źródło obliczeń (s. 93),
- w tabeli 3.1 proponowałbym odwrócenie kolejności wierszy, pod względem przygotowania i zastosowania metoda kapitału ludzkiego chronologicznie jest przed metodą WTP (s. 121),
- czy w badaniu wyboru drogi nie odgrywały roli czynniki ceny lub czasu, czy ich eliminacja nie zaciemnia faktycznych wyborów związanych z ryzykiem wypadku? Może konieczne byłoby szersze uzasadnienie pominięcia tych czynników (s. 138),

- wartości podstawowych agregatów ekonomicznych (np. PKB) warto jednak pozyskiwać ze źródeł pierwotnych, a nie wtórnych w postaci raportu o bezpieczeństwie drogowym (s. 193),
- niezrozumiałe jest podnoszenie kwestii ograniczoności stosowania metody WTP (s. 231) skoro jest ona jednak dość powszechnie wykorzystywana w praktyce wielu krajów (zob. s. 121).

Wnioski końcowe

Recenzowana praca stanowi opracowanie badawcze o znaczeniu teoretycznym i praktycznym. W mojej ocenie praca może być przedmiotem publikacji – po dokonaniu zmian i korekt sygnalizowanych w recenzji i pod ewentualnie zmienionym tytułem odwołującym się do terminu WTP (wycena gotowości do zapłaty), którym de facto zajmuje się Autorka.

Stwierdzam, że recenzowana pracy mgr. Agaty Jaździk-Osmólskiej spełnia wymogi przewidziane dla prac doktorskich.

W związku z powyższym, wnioskuję o przyjęcie do dalszego postępowania rozprawy doktorskiej mgr. Agaty Jaździk-Osmólskiej pt. „Wartość ekonomiczna statystycznego życia ludzkiego w aspekcie bezpieczeństwa ruchu drogowego” oraz dopuszczenie jej do publicznej obrony.



/Robert Tomanek/

Katowice, 23.04.2018